

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Mąstantis žmogus nėra gražus

Prisipažinsiu – man patinka Vlado Urbanavičiaus „Krantinės arka“, iškilmingai ir monumentaliai (kitų nuomone – nepadoriai ir arogantiškai) įsiterpusi į Neries krantinės erdvę. Patinka jos aprūdijusi faktūra, jos netaisyklingas pasvirimas ir atsirėmimas į cemenčinę šlaitą, toks nepatogus kampas – čia sunkiai pražygiuotų rėksmingas paradas, skelbiantis vienokias ar kitokias šiuolaikinės tolerancijos idėjas. Nebent tai būtų sraigės. Sraigės tegu žygiuoja – būtų gražu. Arba pienės pūkai – skristų sau kaip parašiotai, nešami menkiausio dvelktelėjimo.

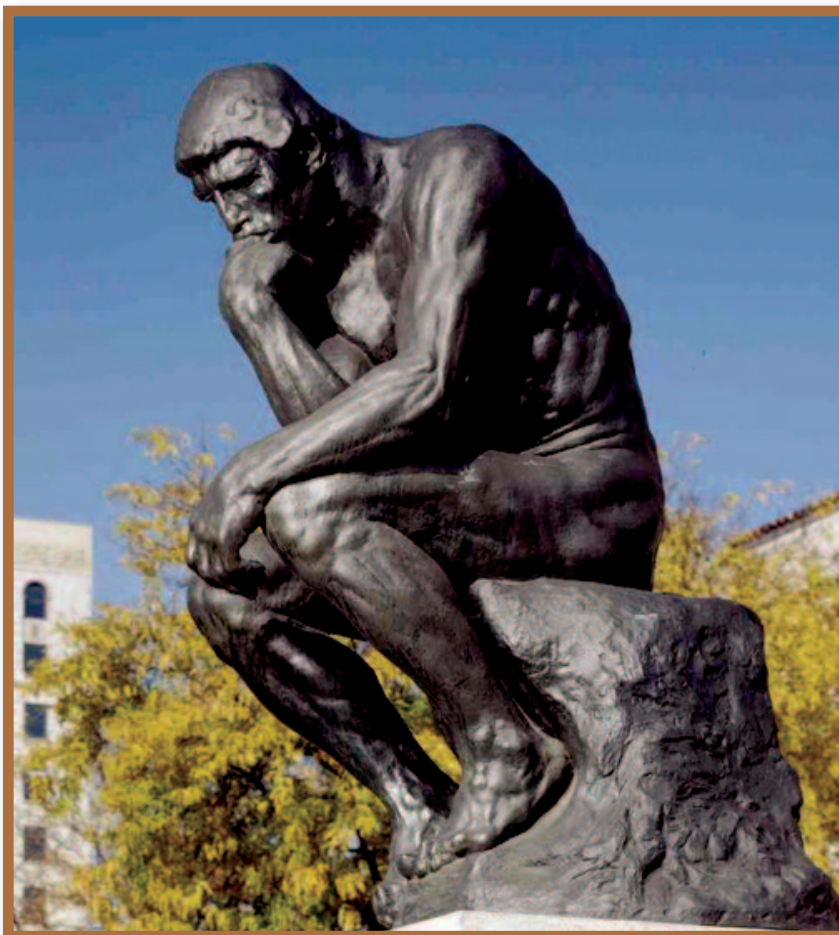
Man patinka ir kai kurie meno reiškiniai, vadinami performansais. Tie, kuriuos įkvepia keistos, gal net pamišėliškos idėjos – specialiai sugalvoti ir angažuoti nėra įdomūs, jie nuspėjami ir trafaretiški. Patinka galbūt tuo, kad nepretenduoja į amžinybę, į reikšmingus įvertinimus, į mirtinai rimtą „dvasingumą“, kuris galbūt labiau būdingas pragarui, nei dangui. Nes dangus, man atrodo, nerimtas. Ten nebus nieko nuobodaus, taigi ten tikrai nebus ir pseudodvasingumo, užtat daugeliui menininkų mielesnis bus pragaras, kuriame kaip niekur kitur klestės meniniai trafaretai ir meninis „aktualumas“ (apie tai savo puikioje knygoje „Didžiosios skyrybos“ rašo C. S. Lewisas).

Į šitą pseudodvasingumą pretenduoja ir žiniasklaida – tai joks paradoksas, nes už visų lėkštų, paviršutiniškų straipsnių, orientuotų į aktualijas ir rezonansinius įvykius, slypi pretenzija į Tiesą, o galbūt netgi į Grožį. Nors bulvarinei lietuviškai žiniasklaidai (išskiriant tuos rimtus leidinius, kuriuos skaito nedidelė dalis visuomenės – „Veidą“, „Valstybę“ ir panašius) itin tiktų pasižiūrėti į save, tarkim, Šarūno Saukos parodoje. Tai juk savotiškas jos portretas – paveikslų siužetai maitina mūsų žiniasklaidą ir maitins dar ilgai, ir tai ne vien žiniasklaidos, bet ir pačios visuomenės problema. Kol yra paklausa, tol bus pasiūla – ir taip visame pasaulyje, Lietuva – ne išimtis.

Ir vargu ar tai susiję su žodžio laisve, teise kalbėti ir rašyti. Ko verta tokia laisvė, kai žmogus neturi ko pasakyti ir netgi nemoka to padaryti? Jeigu imasi rašyti, nemokėdamas skaityti? Jeigu mažaraštiškumas tapo norma, o kvailumas – veikniausiai dorybe?.. O kai kvailumas veržiasi daryti gero ir netgi valdyti valstybės beigi spręsti piliečių likimą, tada jau darosi ir nejauku (ryškus pavyzdys – socialinių tinklų žvaigžde tapusi viena politikė iš valdančiosios koalicijos; jos pasisakymai be konkurencijos tampa dienos „topais“).

O jeigu dar mažaraštis ima vertinti meną ir kultūrą? Beklausis – muziką, daltonikas – spalvas, o Eločka žmogėdra – literatūrą (Eločka žmogėdra – Ilfo ir Petrovo romano „Dvylika kėdžių“ personažė, kurios žodyną sudarė trisdešimt žodžių)?.. Ne tik vertina, bet ir pataria, kaip rašyti, kaip kurti. Svarbiausia – kad būtų gražu. Ką tai reiškia, jie su savo trisdešimties žodžių žodynu turbūt nesugebėtų paaiškinti. Bet argi to reikia? Tiesą pasakius, nereikia. Nėra prasmės kalbėti apie nacionalinę kultūros strategiją, jos inovacijas ir plėtrą, ambicijas ir savigarbą. O kam? Juk Lietuva ir taip graži. Su savo darželiais, upeliais ir nameliais. O mąstymas – sunkus ir nemalonus darbas. Be to, mąstantis žmogus raukosi. O mes gi turime šypsotis, nes kitaip nebūsime gražūs.

Renata Šerelytė

August Rodin. Mąstytojas

LIŪDESYS

Pro pageltusį lempos lavoną
Skrenda sapnas ir meta ant kranto
Mano sielą – į debesio foną,
Kaip paveiksle kažkokio Rembrandto.

Liūdesys iš tamsos išsilaužia
Ir sukausto man plaukus ir burną,
Kaip vidunaktis gėstantį laužą,
Kaip žiedai sidabrinį Saturną.

O naktis nejudėdama bijo,
Kad nuo smūgio numirt nereikėtų,
Nes iškėlė ugnies kalaviją
Horizonte auksinę kometa.

Tyliai gieda liūdėjimo rūmuos
Seno ilgesio jaunos undinės,
Ir srovena giesmės nemarumas,
Ir esu kaip žvaigždė begalinis.

Henrikas Radauskas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Mąstantis žmogus nėra gražus • **2-as psl. Dr. Viktorija Skrupskelytė:** Gyvenimas apsisprendus „už“. Kalbina Dalia Cidzikaitė • **3-as psl. Kazimiera Sipienė.** Jis buvo reikalinga šviesa visiems • **4-as psl. Diana Šarakauskaitė.** Imigrantų sutartinė dviems balsams su poetu Li Young Lee • **5-as psl. Aldona Ruseckaitė.** Siuntinys iš Australijos į V. Mykolaičio-Putino archyvą • **6 psl. Eugenijus Ignatavičius.** Gyvybėmis atrėmę prievartą • **7-as psl. Stanislovas Abromavičius.** Sibire su Smetonos anūke (2) • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Maironio muziejui Kaune-80 • Dar kartą apie Bernardo Brazdžionio rinkinį

Dr. Viktorija Skrupskelytė: Gyvenimas apsisprendus „už“

Pokalbį su praėjusių metų gruodį 80 metų sulaukusia JAV lietuve prof. dr. Viktorija Skrupskelyte pradėdame visai ne nuo to, nuo ko planavau. Profesorei atsiprašius dėl jos lietuvių kalbos, įsitraukiamo į apmąstymus apie lietuvišką žodį išeivijoje ir Lietuvoje bei jos pačios santykį su lietuvių, o taip pat anglų ir prancūzų kalbomis. Bet, padarius lankstą arba, prof. Skrupskelytės žodžiais, lengvai pasivaikščiojus, mūsų pokalbis pakrypsta kita linkme – į praeitį, iš tėvų paveldėtą prieškarį Lietuvą ir jos viziją, ją kūrusius žmones, tarp kurių buvo ir profesorės tėvelis, germanistas, žurnalistas dr. Ignas Skrupskelis bei mama lituanistė Alina Skrupskelienė, prarastą Tėvynę ir vaikystės draugus, pirmuosius nepritekliaus ženklus pažymėtus karo pabėgėlių metus Amerikoje, aktyvų dalyvavimą lietuviškoje, ypač Ateitininkų veikloje, studijas aukštosiose mokyklose ir keletą dešimtmečių trukusį dėstytojos darbą pamėgtame nedideliame ir jaukiame Oberlino koledže (Ohio, JAV).

Esate iš aktyviai lietuviškos bendruomenės veikloje dalyvavusių lietuvių šeimos. Greičiausiai turėjote du pasirinkimus: tapti tokia pat aktyvia nare arba paneigti tėvų mokymą, bendruomenės tradicijas ir pasukti kitu keliu. Jūs pasirinkote pirmąjį kelią. Kodėl?

Šiandieninė Europoje dažnai susimąstau: kodėl kai kurių imigrantų vaikai pasipriešina ir pereina į visai kitą kelią, kiti tęsia tėvų darbą, o dar treči – nutolsta nuo tėvų, nes tėvai negali jų prasmingai įvesti į naujosios valstybės gyvenimą? Aš lietuviškos bendruomenės niekada nebuvau palikusi. Galbūt todėl, kad esu Lietuvoje gimusi, imigrantė, o ne imigrantų vaikas. Tie, kurie gimė Amerikoje, jie jau stovi toliau nuo lietuviškos kultūros arba jų lietuviška kultūra ribojasi tuo, ką buvo galima perkelti į Ameriką. O man lietuviška bendruomenė buvo tik dalis Lietuvos, dalis tos prieškario Lietuvos, kurią aš iš tėvų paveldėjau. Niekada nemaniau, kad ji vertintina neigiamai. Kiek mama, kiek tėvelio likimas įtakojo negalėčiau pasakyti. Šių klausimų aš jaunystėje nesiaiškinau. Žinau, kad mano ryšys su Lietuva eina per mamą, ir per tėvelį, ir per prisiminimus, tačiau niekad neįsivaikiau spaudimo nei iš mamos, nei to vidinio. Visa tėvelio karta, jo draugai ir bendražygiai – Z. Ivinskis, E. Turauskas, J. Brazaitis, A. Maceina – man atrodė stiprūs, puikūs žmonės, geri profesionalai, giliai mąstantys lietuviai, visuomenininkai idealistai. Aš juos gerbiau, bet nemaniau, kad turiu visur ir visada paklusti jų autoritetui. Man jų grupė tapatinosi su pirmąja Vasario 16-osios, universitetą baigusiujų karta. Tam tikru metu aš supratau, kad jų autoritetą teks papildyti kitais, bet neįsivaikiau būtinybės pamaištauti, sukilti ar atmesti jų kadaise kurtą nepriklausomos ir demokratinės Lietuvos viziją.

Kokį vaidmenį Jūsų gyvenime ir gal net tolimesniuose pasirinkimuose suvaidino ankstyva tėvelio netektis?

Aš anksti supratau, kad vis dėlto tėvelio ir jo grupės visuomeninis darbas per anksti nutrūko. Pradžia buvo daug žadanti, planai išmąstyti. Tėvelį suėmė 1940-ųjų liepos mėnesį, jam tada tebuvo trisdešimt šešeri. Nedaug. Sąmoningai tikrai nei sprendžiau, nei apsisprendžiau tęsti tėvų pradėtus darbus, tačiau žinojau, kad tą lemtingą 1940-ųjų vasarą nutrūko kažkas svarbaus, baigėsi kažkas gero. Karo ir okupacijų netektis buvo skaudžios – tėvelio, senelių, prieškario Lietuvos ir jos žmonių, pirmųjų draugų ir draugių. Išsivežiau iš Lietuvos mažukę knygėlę su vardais ir pavardėmis, o šalia jų – skaičiai, mano vaikystės draugų ir draugių telefonų numeriai. Draugų aš nebeprisiminu, išskyrus vieną – Algę Pankauskaitę, su tėvais ištremtą į Sibirą per didžiuosius birželio trėmimus. Tada man buvo penkeri. Išsaugota knygėlė primena – ji savotiškai suima, susumuoja visa tai, kas buvo prarasta. Ir šis „prarasta“ atsiranda ne tada, kai kerti [Lietuvos] sieną, jis atsiranda vėliau, žymiai vėliau, po 5, 10, 20 metų. Staiga tave užklumpa mintis, kad praradai ir dalį savęs ir kad tavyje įsikuria senųjų patirčių vaidukliai.

Dr. Viktorija Skrupskelytė savo 80-ojo jubiliejaus VDU proga, 2015 m. gruodžio 1 d. Jono Petronio nuotr.

Turbūt ta telefonų knygėlė, ta su vaikyste susijusi Jūsų patirtis, jeigu būtumėte likusi Lietuvoje, nebūtų buvusi tokia svarbi šiandien? Tik tai, ko netenki, tampa itin svarbiu išgyvenimu?

Taip. Ir tam tikra prasme ta netektis daugėja ir gausėja. Galima nutraukti visus ryšius su lietuviška bendruomene, užtrenkti duris, bet jei tu pasilieki joje, tai ir vėliau tau daug kas primins tavo pirmines netektis. Viskas – į tą patį krepšiuką. Tėvelio netektis... aš jos negalėčiau pasverti, įvardinti. Su ja viskas pasikeičia, pasikeičia ryšiai šeimoje, pasikeičia ryšiai su draugais ir su visuomene. Juk 1940-ųjų ir 1941-ųjų tremtys nebuvo paslaptis. Kai vėliau mane kas paglobodavo iš tėvelio ar mamos draugų, žinodavau, kad tai būdas kompensuoti ir man – ir mums – padėti. Mamai su trimis mažais vaikais buvo sunku.

Gyvenimas nemėgsta tuščių vietų. Prarastas drauges, draugus užpildo naujai sutikti žmonės.

Tikrai taip. Pirmosios draugystės ypač brangios, tačiau antrosios ar trečiosios kartais būna stipresnės, gilesnės, pastovesnės. Atsidūrus svetur, geografiškai neturėdavo lemiamos reikšmės, greit išmokom susidraugauti ir padraugauti virtualiojoje erdvėje, nepaisant nuotolių. Mano geriausios ir ištikimiausios draugės yra tos, kurias aš susitikau pabėgėlių stovykloje Vokietijoje. Buvom toks linksmas trejetukas: aš kiek rimtesnė, dvi mano draugės daugiau linkusios pajuokauti. Amerikoje gyvenom daug kur: Putname, kur mus priėmė ir globojo šiame Connecticuto valstijos miestelyje įsikūrusi Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo prasidėjimo seserų vienuolija, kelis mėnesius Great Necke, paskui Hartforde. Ten sutikti kiti žmonės, kiti draugai. Paskui studijavau New Yorke. Čikagoje aš gyvenau tikrai ketverius metus, čia ir vėl kiti žmonės, kiti draugai; dalis jų sutikti studijuojant Urbanoje.

1967-aisiais dėstytojos darbą prestižiniame Čikagos universitete išeitėte į darbą Oberlino koledže. Kas nulėmė tokį Jūsų sprendimą?

Į Oberliną aš pati apsisprendžiau vykti. Dėstymas

prestižiniame Čikagos universitete buvo ir malonus, ir neminkamas iššūkis, nes reikėjo nuolat sutelkti kone visą dėmesį į didžiųjų Vakarų pasaulio mąstytojų idėjas, verčiu iš anglų kalbos – *ideas*. Ir ta intelektualinė pakraipa ten buvo labai ryški. 1967-aisiais garsiojo universiteto rektoriaus Roberto Maynardo Hutchinso Čikagoje jau nebuvo, bet dar buvo gajį jo įvesta prestižinė *great books* [geriausių knygų] programa. Tai reiškė, kad jeigu nori būti išsilavinęs žmogus, turi skaityti pačias geriausias Vakarų civilizacijos knygas. Čikagos universitetas – unikalus, bet Oberline man geriau susiderino idėjų pasaulis su meno pasauliu. Oberlinas – ir laisvųjų menų (*artes liberales*) koledžas, ir muzikos konservatorija; kūrybinumas ir meninė gyslė čia buvo ryškiau matomi. Tempas gal kiek lėtesnis. Čikagos universitete daug ruošdavaus paskaitoms, ten dėstydamai baigiau rašyti disertaciją. Be to, ponas [Kazys] Bradūnas vis ragindavo: „Parašyk recenziją arba paskaityk paskaitėlę!“, atseitinkai panašiai – „Parašyk, paskaityk!“ Vieną semestrą ar metus mane įkalbėjo dėstyti Čikagos Pedagoginis institutas. Taigi, darbų buvo daug, pagalvojau: ar išlaikysiu? Lengviau valdyti situaciją iš atokiau, lengviau apsispręsti, kada tarti „taip“ ir kada „ne“. O Oberlinas tolokai nuo Čikagos.

Ar gyvenimas Oberline nenutolino nuo lietuviškos bendruomenės? O gal tai suteikė galimybę kitaip pradėti vertinti lietuvišką gyvenimą?

Tas antras žvilgsnis į lietuvių bendruomenę, žvilgsnis iš atokiau, atsirado anksčiau. 1967-aisiais buvau... kelerių? Jau žinojau, koks skirtumas tarp amerikietiškos bendruomenės ir lietuviškos, žinojau, kas man lietuviuose patinka, kur mūsų silpnosios, ir kur – stipriosios pusės. Antra vertus, persikėlus į Oberliną, be abejo, susiaurėjo galimybės įsijungti į organizacinę veiklą.

Kokios tos stipriosios ir silpnosios lietuviškos bendruomenės pusės?

Lietuvių išeivių bendruomenėse JAV buvo išlikęs tam tikras senojo europietiškojo pasaulio rimtumas, dėmesys kultūrai, tradicijai, polinkis klausimus įrėminti kone filosofiniuose kontekstuose. Į amerikiečių bendruomenes mūsų tėvai įsijungė tik iš dalies, nedaug, per darbą, per profesijas. Juose dar buvo ryški ta senoji Lietuva, įsitikinimas, kad turime susitelkti ir atiduoti skolą bendruomenei. Yra atsakomybės, yra pareigos, yra ir ištikimybės – šito aš pirma išmokau ne amerikietišrame kontekste, bet lietuviškame, nes būtent čia mačiau daug idealizmo ir savanoriystę, suvokiama ne siaurąja labdaros prasme, bet plačiau, t. y. kaip rūpestį sava bendruomene. Mūsų tėvai dirbo labai daug, nei jie skundėsi, nei jie prašė, kad jiems būtų atlyginta. Mes, jaunesnieji, tą žinojome ir jautėme atsakomybę savo tėvams. Mes, be abejo, suvokėme, kad lietuvių bendruomenė JAV mažesnė nei visa Amerika! Ne vienam mūsų ji vis dėlto tapo asmenine ir kultūrine, istorijos apspęsta, bet sava erdve. Silpnoji pusė? Lietuviškoji bendruomenė negalėjo būti pilna: mes neturėjom savo universiteto, savo valstybės, savų valstybinių institucijų ir savų valstybininkų. Visuomenininkų – be abejo, bet valstybės vadovų, lyderių, pilnąja šio žo-

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

džio prasme – ne. Todėl mums buvo labai svarbu atsivert ir įsijungt į amerikietiškas bendruomenes. Tiesa, gal ne visiems. Bet tiems, kurie rinkosi akademinę profesiją, įsijungimas į ne-lietuvių intelektualų pasaulį buvo ir neišvengiamas, ir būtinybė.

Jūsų emigracijos bangai ir jos bendruomeniškumui labai padėjo gyvenimas DP stovyklose Vakarų Vokietijoje, kurį aš vadinu karantininiu laikotarpiu.

Taikli ir svarbi pastaba! Bendras gyvenimas DP stovyklose Vokietijoje mus įstatė į tam tikrą kelią, prancūzai pasakytų *la voie d’un mode de vie engagée* – gyvenimas apsisprendus „už“. Juo ėjome toliau, išsiskirstė, įsikūrę kitur.

Kada nusprendėte studijuoti prancūzų kalbą ir literatūrą?

Tik antrųjų universitetinių studijų metų pabaigoje. Puikiai prisimenu, kaip patekau į Šv. Juozapo koledžą Hatforde. Buvau jauna ir naivė, nepatyrus imigrantė, tiesa, be kompleksų, bet dar nesupratau, kaip funkcionuoja amerikietiškieji universitetai. Putname baigiau prancūzių kanadiečių vienuolių gimnaziją. Kartą – tai buvo paskutiniai gimnazijos metai – klasės auklėtoja sušaukė mus, mergaites, paaiškino, kaip turėsime elgtis gyvenime, pasiteiravo, ką veiksime ateinančiais metais. Pasitikrinus mano gimimo datą, ji stabtelėjo, pamastė ir tada tarė: „Palauk, subrėsk. Tuoj pat nestok į universitetą, pirma gerai išmok angliskai.“ Man buvo penkiolika metų. Pyktelėjusi išsirengiau į Šv. Juozapo koledžą Hartforde. Gal patarė mama, o gal ne, nebeprisimenu, gal kažkaip pati žinojau, į ką kreiptis. Angliškai šiandien tai vadiname *networking*. Įsėdau į autobusą, atvykusi į Hartfordą susiradau Šv. Juozapo koledžą, apsidairiau, įsidėmėjau patį didžiausią pastatą ir, įėjus pro atviras duris, raštinėj dirbusiai seselei paaiškinau, kad noriu studijuoti. Buvo šeštadienis, o aš nežinojau, kad tokiu atveju dėl atvykimo būtina susitart iš anksto. Tą kartą man pasisėkė: papasakojau seselei Teodorai savo šeimos istoriją, o ji, koledžo dekanė, ne tik mane maloniai priėmė, bet ir parūpino dalinę stipendiją. Taip aš tapau studente.

Pirmaisiais mokslo metais susidomėjau chemija, bet, deja, neturėjau matematikos pagrindų, todėl ir chemijos, ir apskritai tikslųjų mokslų teko atsisakyti. Antraisiais metais susižavėjau amerikiečių literatūros dėstytoju; jis, Yale universiteto doktorantas, mus įvedė ne tik į „Moby Dick“, bet ir į sudėtingiausius Hermano Melvillio kūrinius. Pasinėjau į mįslingas šio garsaus amerikiečių rašytojo personažų avantiūras, bet dėl silpnos anglų kalbos nedrįsau pasirinkti nei anglų ar amerikiečių literatūros, nei istorijos studijų. Angliškai kalbėjau neblogai, bet dar nebuvau įsijungusi į amerikietišką gyvenimą. Be to, daug dirbau: pamokose, raštinėje, tabako laukuos. Suvokiau, kad kai kuriose sriityse (anglų literatūros, istorijos) nepajėgsiu sėkmingai konkuruoti su savo kolegėmis. O prancūzų kalba man sekėsi, geriau nei amerikietėms. Apsisprendžiau už prancūzų kalbą. Ketvirtaisiais studijų metais dėstytoja man pasiūlė individualias prancūzų literatūros pamokas. Ji suformuluodavo be galo sunkius, bet įdomius magistro lygio klausimus, aš per savaitę pasiruošdavau juos analizuoti. Iš esmės dėstytoja pati nedėstydavo. Pamokų metų kalbėdavau aš, kartais be pertraukos iki pat skambučio: ji kiek

užsnūdavo, o aš bijodavau stabtelt ir ją pabudint. Taip išmokau kalbėti prancūziškai. Studijas baigiau gerai pažymiais – pirmame dešimtuke.

Vis dėlto nemažai Jūsų kartos lietuvių rinkosi labai praktiškas specialybes – inžineriją, architektūrą ir pan. Jūs nejautėte šeimos, aplinkos spaudimo dėl tokio savo pasirinkimo?

Nejauciau. Čia mamos nuopelnas! Pirmieji metai Amerikoje jai buvo sunkūs, bet ji mums, bent man, nedarė spaudimo nedelsiant pasirinkti praktišką ir pelningą profesiją. Humanitarė, ji vertino humanitarinius mokslus. Ji buvo stiprus žmogus ir dažnai sakydavo, kad vienaip ar kitaip išsiversim. Momentas, kai aš sąmoningai pasirinkau universiteto dėstytojos, akademikės profesiją, atėjo vėliau, po magistrantūros ir po vienerių metų stipendijos Prancūzijoje. Tik tada susimąsčiau: gal siekti daktarato? Buvau jauna, neskubėjau žūtbūt veržtis į priekį, laukdavau, kai ateis momentas, kai pribręs sprendimas. Lygiai taip ir dėl kelionių į Lietuvą. Nemačiau reikalo skubėti, ypač sovietmečiu. Oberline dirbau iki pat pensijos, atidirbau skolą seselei Teodorai ir mane rėmusiai amerikiečių visuomenei. O tada pagalvojau – kodėl ne į Lietuvą? Po kovo 11-osios tikrai nereikėjo dëlsti ar svyruoti. Mano draugės sakydavo: „Tu labai greit apsisprendi, pereini tiltą, sudegini jį ir tau visai gerai.“

Ne vienas Jūsų kartos Amerikos lietuvis pasirinko akademinį kelią. Ar buvo svarbu sekti, ką jie veikia, palaikyti su jais ryšį? Kokios draugystės čia užsimezgė?

Grįžtu prie to, ką sakiau, ir manau, kad neklydau – mums reikėjo ir amerikietiškos akademinės aplinkos. Kitaip tikrai nebūtumėm tiek daug pasiekę. Nemanau, kad nuskriaudžiau lietuvių bendruomenę: jei rašydama straipsnius pasiremiu šiuolaikiškomis teorijomis ar išvalga (ar mano straipsniai geri ar blogi – kitas klausimas), tai tik todėl, kad esu skaičiusi daugybę prancūzų ir amerikiečių literatūrologų. Neabejoju, kad mano kartos įsijungimas į akademinį Amerikos gyvenimą davė naudos ir lietuviškai bendruomenei. Svarbu neuždaryti siaurame rate. Prieškario li-tuanistai ir kritikai-literatūrologai – J. Brazaitis, mano tėvelis ir kt. – neapsiribojo literatūra ar literatūros analize lietuvių kalba. Nė vienas jų nemanė, kad, atsivertęs nelietuvišką knygą, išduos Lietuvą! Kitų kultūrų aš nebijau. Manęs ir dabar, tiesa, mažiau, klausia: koks tavo identitetas? Atsakau, kad nežinau. Mano tapatybė lietuviška ir nelietuviška, ji dvilypė ar trilypė.

Ir nebūtinai čia turi būti įtampa?

Ne, neturi. Šiandieninė emigracija – tai kitas klausimas. Gerai, kad yra išvažiuojančių, dar geriau, kad yra sugrįžtančių. Bet, mano galva, emigracijos mastai yra per dideli todėl, kad su jais atsiranda sunkiai išsprendžiamų demografinių problemų. Žinome, kad viena jų – dramatiškai mažėjantis studentų skaičius. Norime gerinti studijų programas, tačiau esame priversti klausti: kur ir kaip rasti daugiau studentų. Tai mūsų mąstymą (ir mūsų planus) visiškai išderina.

Tačiau tokią tapatybę reikėjo susikurti, susilipdyti, ji atsirado ne iškart?

Buvo tam tikri etapai. Iš pradžių mums buvo sunku finansiškai, man net į galvą neateidavo, kad aš turėčiau prisitaikyti kokiui nors kitu aspektu. Prisimenu, kai pirmaisiais metais

Amerikoje gavau draugės laišką. Pamečiau jį į rankas, ant voko pastebėjau pašto ženklą – trys centai! Mane apėmė panika. Nežinojau, ar tie trys centai yra daug ar mažai, bet įsijungė refleksas – kaip čia bus su tais trimis centais, kur aš jų gausiu pašto ženklui. Pirmieji metai Amerikoje buvo sunkūs, ne laikas trylikametei mąstyti apie skirtingų tapatybių darną ar nedarną. Putnamo seselės mane išmokė siūti vaikų žaislus. Katės man sekėsi gerai – sunku nebuvo. Bet, deja, vaikai mano kačių nemėgo, jie mėgo dramblius su ilgais, gražiais straubliais. Pabandykit įsivaizduoti, kaip sunku juos gerai pasiūti. Bet pasiūdavau! Vėliau, koldže, nesisekė su draugystėmis: aš buvau dviem ar trim metais jaunesnė už savo koleges amerikietes, neseniai atvykusi iš pabėgėlių stovyklos, taigi atrodžiau kaip keista būtybė iš senojo kontinento. Bet keistis neskubėjau, neskubėjau spręsti tapatybės klausimo. Skirtumas tarp manęs ir jų – studentų amerikiečių – buvo toks didelis, kad man į galvą neateidavo galimybė ar noras jas pasivyti. Kai subręsti, suprantu, kad gyvenime durys kaskart atsiveria į kitą etapą ir kad kiekvienas mūsų turime savitą ritmą. Pereini į

kitą etapą, į jį atsiremi, neatmesdamas senosios patirties.

Neseniai Vilniuje vykusio atsisveikinimo su Anapilin iškeliavusiu Vytautu Vepštu metu Kazys Almenas pastebėjo, kad jo karta yra laiminga karta, nes ji turėjo idealistus tėvus. Ar sutiktumėte su tokiu teiginiu?

Visiškai sutikčiau, tik priminčiau, kad ir mūsų kartoj buvo nubyrėjusių žmonių. Kiek jų buvo, daug ar mažai – nežinau. Mes juos pamirštame, lygiai kaip mes pamirštame tuos, kurių karo ar išeivijos patirtys buvo itin skaudžios, dramatiškos, žmogų žlugdančios. Kazys Almenas turi omenyje kiek mažesnę grupę, ne visus, bet jis visiškai teisingas, sakydamas, kad mes – tėvų idealistų vaikai ir, šia prasme, laimingųjų karta. Mes iš savo tėvų perėmėme estafetę, o, įsikūrę Amerikoje, turėjom galimybę įstoti į gerus universitetus, kai kas į geriausius, ir čia įsijungti į akademines kūrybingų žmonių bendruomenes. Esame karta, kuri daug prarado, bet sugebėjo netektis atsverti, jas kompensuoti, kartais net nesuvokiant, kad kompensuoja ir atsiremi į dvi skirtingas patirtis.

Kalbino **Dalia Cidzikaitė**

Jis buvo reikalinga šviesa visiems

Iš k.: **Adolfina Sakalauskiė, diakonas Audrius Undraitis, parapijos klebonas ka-nauninkas Jonas Paulauskas, Ramunė Sakalauskaitė, Jonas Balsys.**

K. Sipienės nuotr.

Kazimiera Sipienė

Gargždų šv. arkangelo Mykolo bažnyčioje po vakaro pamaldų buvo pristatyta Ramunės Sakalauskaitės knyga „Gyvenimas, koks jis buvo“. Tai monsinjoro Kazimiero Vasiliausko biografija. Gimęs 1922 metais, įšventintas kunigu 1946 metais ir jau 1949 metais sumintas, nuteistas 10 metų, kasė anglis šachtose Intos ir Vorkutos lageriuose. Tik 1969 metais jam buvo leista grįžti į Lietuvą, nuo 1989 metų dirbo Vilniaus arkikatedros klebonu. Patyrus tiek skriaudų ir kančių, sveikata nebeleido ilgiau džiaugtis laisvoje Lietuvoje, mirė 2001 metais.

Prabėgo jau 15 metų po monsinjoro Kazimiero Vasiliausko mirties, bet jis gyvas žmonių atmintyje, apie jį kuriami filmai, rašomos knygos. Šioje knygoje gausu įvairių atsiliepimų, prisiminimų apie monsinjorą, apie pokalbius, bendravimą su juo. Justinas Marcinkevičius sakė: „Vasiliauskas yra Dievo ir žemės žmogus, vaikščiojantis gerumas.“ Monsinjoras mėgdavo cituoti Šv. Rašto ištrauką: „Padaryk mus spindinčiais šviesos žibintais.“ Jis ir buvo tas žibintas visiems sutiktiems. Tai buvo dvasios žmogus, jame de-

rėjo lietuvis, katalikas, kunigas. Jo privatumas buvo matyti žmogų Dievo akimis, todėl jis buvo ir liko atmenamas ir mylimas.

Knygos autorė žurnalistė Ramunė Sakalauskaitė, dirbdama dienraštyje „Respublika“, vėliau – „Lietuvos ryto“ redakcijoje, artimai bendravo su monsinjoru, patarnaudavo jam lankant draugus. Jis lankėsi ir Gargžduose, nes čia gyveno Jonas Kudžma, tremtyje kartu dirbo anglių šachtose (dabar jau miręs). Knyga apie monsinjoro Kazimiero Vasiliausko biografiją parašyta remiantis daugelio jį pažinojusių žmonių prisiminimais, pasakojimais, randama daug žinomų, netikėtų asmenų, artimai bendravusių su monsinjoru. Knyga išleista 2015 metais, nedideliu tiražu, ją skaityti lengva ir įdomu, galima išmokti daug ką kitaip vertinti, suprasti. Pirmame knygos puslapyje monsinjoro Kazimiero Vasiliausko ranka užrašyta: „Linkiu drįsti ir sugebėti visuomet būti tiesos ir teisiųjų barikadų pusėje“.

Kviesdamas kitus prisidėti konkrečių darbų, tegul ir menku, jis visada rodė pavyzdį. „Uždek bent vieną žvakę – ir ne kaltink tamsos“, – ne kartą yra sakęs monsinjoras. Tai labai aktuolu ir mums dabar.

Diana Šarakauskaitė

Imigrantų sutartinė dviems balsams su poetu Li Young Lee

Honkongo panorama

*It's an ancient story from yesterday evening
called „Patterns of Love in People of Diaspora”,
called „Loss of the Homeplace
and Defilement of the Beloved”,
called „I want to sing but I Don't Know Any Songs.”*

Immigrant Blues. Li Young Lee

*
Sėklos tėvo kišenėje.

*
ar tu atradai jo pilkoje kalinio palaidinėje
ar mano tėvas paslapčia atsivežė norėdamas kuo
greičiau
pasiekti svetimos žemės rūdynus suleisti rankas į jos
purius smegenis
paliesti pulsuojančią žemės šerdį priskiepyti šiaurės
augalų

atrasti atsparią rūšį skurdžios išvaizdos bet stiprių
šaknimis
kurie įsikirstų ir taip įsiskiepytų į naująjį pabirusių tautų
alfabetą-

su kaimynais kalbėjo gestais galvos linksėjimu šypsena
jo svetimumą atskirtinumą išdavė paukščio žvilgsnis
nepaliaujamas nervingas belaisvio žingsniavimas
iš kampo į kampą už nugaros sudėjus rankas
ir pusbalsinis maldų murmėjimas
nepaliaujant kalbant su mirusiais

tu sakai kad tai tavo tėvas –

aš sakau – mano tėvas.

*
jie

buvo vaikomi iš vietos į vietą
skriaudžiami visų kam jie nieko blogo nedarė

mokė netikėti šalių ir tautų valdovais
laikraščių vedamaisiais partijų nuorodomis
niekada nesididžiavo buvę suniekinti sumažinti
iki numerio iki skaičiaus.

bet ir nesimušė į krūtinę.
neaukojo pirmagymio dievams.

mano tėvo atnašaujamos dovanos kvėpėjo nupjauta
žole
medžio drožlėmis mieguistos šalies pilkšvuma lietumi
įdiržę nuo darbo rankos po mirties suanglėję pakibo
tarsi lapkričio šakos angelo griaučių likučiai žemėje
grafikos raizginys suarti arimai po žemu rudens
dangumi

liepė eiti tiesiai
o labiausiai bet labiausiai - atmerktomis akimis
nekeliaklupsčiaujant ir neatsiprašinėjant
už ištrintą tėvynės ir neištariamą savo vardą

*
tavo tėvą daužė šautuvų buožėm vaikė kaip gyvulį per
žemynus
ar nugara jam lūžo nuo smūgių ir spardymo į pašones į
tuštumas
ar tau vis dar besimokančiam kvėpavimo ir gyvenimo
ritmo rimties
liko jo palikimas prisakymas išmokti išlaikyti burnoje
įkvėptą laisvės norą –
niekas nepradingsta nenutyla varpais ataidi per
dešimtmečius
nekaltųjų palikimas niekinimas žodžių iš gomurio
plėšimas

sielos prievartavimas DNR keitimas
toks buvo tavo ir mano šalies audinys –

*
mes

paklusnūs tamspilkiai kalinio rūbų siūlai
gulėm kilpelėmis snaigėm tulpelėm devyniašakėm
gedulo eglėm t
arp vagų pamiškėse grioviuose masiniuose kapuose
miestelių aikštėse sunkvežimiuose gyvulių vagonuose
nepritikę bendram paradui
nors be grandinių
bet visada
bet visur
vergai kaliniai išrikiuoti kolonomis
vis ne ta koja ne ta kalba bet paspirti bandėme keltis
išlikti
rytais apsičiupinėję pasitikrindavome veidą ir
džiaugėmės
vėl jį atradę – dar ne viskas prarasta galvodavome

vienas paskui kitą anonimų minioje skaičiai be vardų
su perverstais aukštyn kojom tėvavardžiais ir
sulaužytomis pavardėmis
niekas
zekai
nuliai
istorijos atplaišos šiukšlės
vienas paskui kitą vienas paskui kitą
Lietuva Sibiras Inta Indonezija Makao Honkongas
Japonija

ir klausimas aidintis ne šventovės varpais bet rėžiantis
botagu –
ar meldeisi?

tu bėgi
aš bėgu
jis ji jos bėgo ir bėgs *Nuo karo ligų ir bado nuo raudono
maro*

*Nuo karo ligų ir bado nuo raudono maro ir atminties
amžino įšalo*
apsaugok tu kuris sėdi Tėvo dešinėje
Mylimiausias Sūnau įkalbinki jį mūsų nebausti
mes žmonės išdygę taprvagiuose tarpduriuose

išaugom įsispraudę tarp istorijos puslapių
sukryžminti nukryžiuotuose vėjuose
kurie nupūtė miestus tautas likimus bet mes išlikome
prasto audinio milo nešiotojai
bulvių ir ryžių valgytojai

*

o kaip ilgėtusi mano siela dainos kurią būtų dainavusi
mano senelė
jeigu jai būtų paliktas balsas prie Kaniūkų miškų su
sūnais ažuolais
o dabar visi jie medžiais pavirtę stovi ir ji juoda skara
apsigaubus egle pavirtus rymo bebalsė –

išnešioti išpešioti šiaudas po šiaudo išdraskyti išniekinti
nualinti po geltonom Dzūkijos smiltim
taikus grikių laukų akių legionas
valstybė dausose ir po žemėm
imu dulkę dedu prie dulkės
ir supinu savo istoriją su tėvyne jos vardą asmenuodama
su vaikų vardais visur ir visada rupiu kirčiu žymintį
išskirtinumą

nepriklausomybę Baltijos jūros sūrumą
likimus pažymėtus kryželiu
rišu į mazgelį dedu po pagalve ir užmiegu
kad vėl susapnuočiau pušų spyglių karštą kvapą
vidurvasary
kad eičiau Ančios ežero raibuliuojančiu paviršiumi
ligi pačių sutemų ligi tos vietos kur dangun būsiu
pakylėta ir paimta
lėtai žengdama ant atminties perregimo judančio bet
amžinojo vandenio
tai šviesiems tai tamsiems lūžtančios bangos ašmenims
sublyksint

*

tu ir aš

mes niekada nesimokėm istorijos iš vadovėlio
nes istoriją mes suvalgėme su duonos kriaukšliu
ir užsigėrėme degtine rusiškai riebiai pasiūsdami
prakeiksmui savo motinas
nes istorija yra kekšė nes istorija išdavė mus
išniekindama mūsų tėvus
mes save išsiauginome istorijos rūsyje
nusvesti belangėje su augančiomis galimybėmis
nesveikos vaškinės spalvos – o galbūt mes jau mirėm
sako tie kurie žino lašas po lašo varvėjimo teoriją ir gali ją
įrodyti
kiek dar beliko kaukolėje pasipriešinimo prieš vėją ženklų

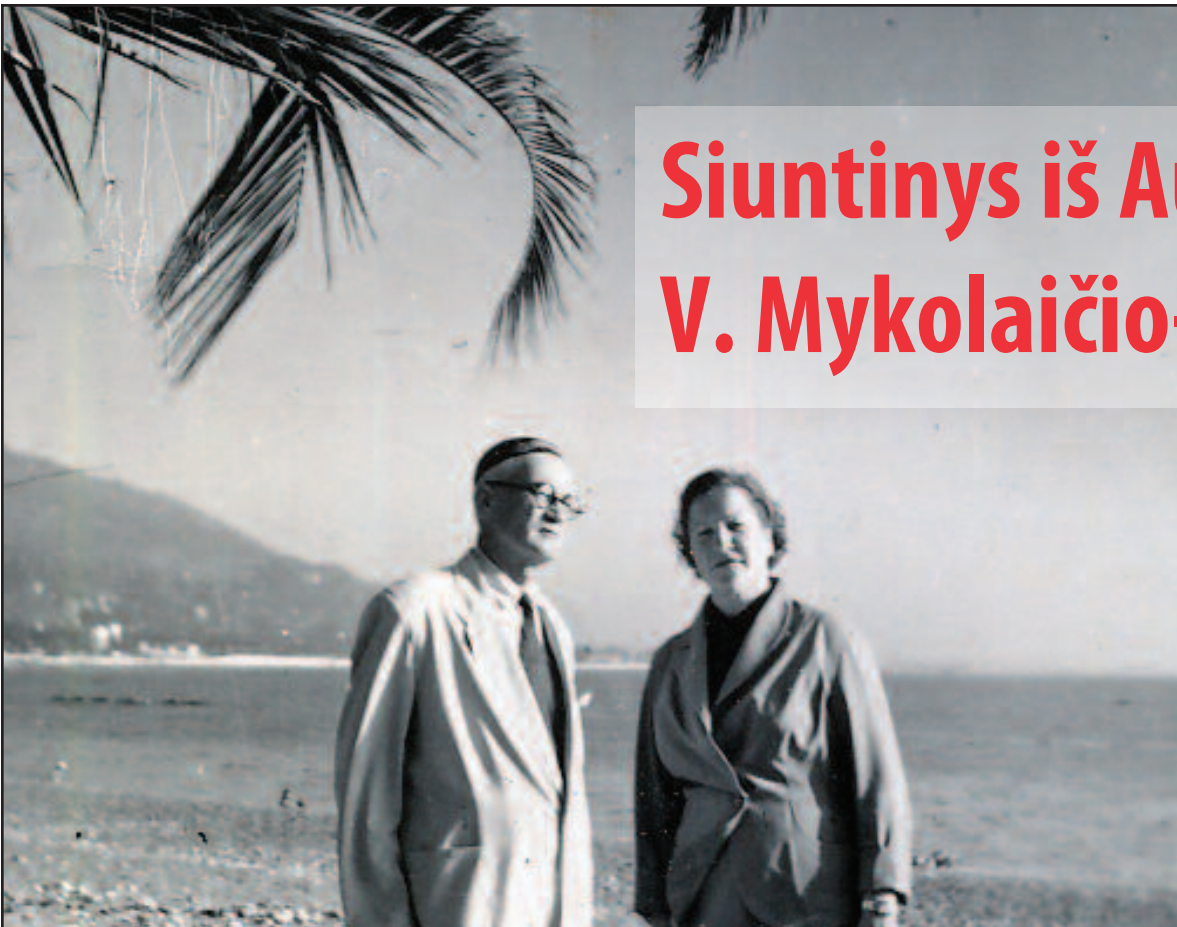
o galbūt aš jau mirus nes renkuosi būti senosios kalbos
nešiotoja
galbūt tu jau miręs liudijantis žmogaus istoriją kalboje
kuria tikėjo tavo tėvas

mes tariamės su mirusiais
mes suprantame medžių kalbą
saugiau kalbamės su vėju nei su žmogum
mes abu išsiimam šventus giedojimo raštus
bandome savo balsą nes žinom
mes būsime nubausti mirties bausme
jei nedainuosime

tu bandai
aš bandau
jis ji bando

tai istorija apie išblaškytas tautas ir žmones
tai istorija apie žmogaus ieškojimą kito žmogaus
vidury dienos su žvake
tai istorija apie kalbą kuria kalba sniegynais virtęs
baltas Kuršijos smėlis
tai atodūsis iš po poliarinės žemės užpustytos tautos
su amžinybės knygose ramybės sau nerandančiomis
vėlėmis

tai istorija apie išplėštus iš gerklių balsus
kurie iš visos sielos dainuotų *tik daugiau nežino dainų*

V. Mykolaitis-Putinas Gagruose su žmona, 1956

Aldona Ruseckaitė

Šių metų sausio viduryje muziejų pasiekė vertinga siunta. Australijos lietuvės – laikraščio „Mūsų pastogė“ redaktorė Dalia Doniela ir kita tautietė Birutė Alekna – persiuntė dvi dėžes archyvo iš Magdalenos Mykolaitytės-Slavėnienės palikimo. Muziejininkai joms nuoširdžiai dėkoja už supratimą ir pasiryžimą išsaugoti šias archyvinės vertybes. Magdalena Slavėnienė (1908–1984) yra klasiko Vinco Mykolaičio-Putino jauniausioji sesuo, irgi buvusi gabi literatūrai, Australijoje išleidusi savo eilėraščių rinkinių, jos kūryba spausdinta almanachuose. 1944 m. pasitraukusi į Vakarus, 1949 m. pasiekė Australiją, sukūrė šeimą ir ten gyveno iki mirties. Brolis ir sesuo nemažai metų susirašinėjo, Magdalena išsaugojo viską, ką Vincas jai buvo atsiuntęs, 1977 m. Slavėnienė išleido didžiulio susidomėjimo sulaukusią knygą „Putinas mano atsiminimuose“. „Jau tuojau po brolio mirties jaučiau pareigą rašyti atsiminimus, kuriais galėčiau šį tą įnešti jo asmens ir gyvenimo pažinimui. Daugiau kaip dvidešimt metų buvau jo globojama, aprūpinama, gyvenau jo asmens artumoje ir turėjau išimtinę galimybę jį stebėti, pažinti jo būdą, matyti jį ne tik džiaugsmo, sėkmės, bet ir liūdesio bei nusivylimo momentais“ – prisipažino Slavėnienė, išleidusi šią knygą. (Magdalena nuo paauglystės gyveno Kaune pas brolių Vincą, kuris ją leido į gimnaziją, vėliau į universitetą – A. R.)

Be abejo, gautą archyvinę medžiagą dar teks muziejininkams ilgokai tyrinėti, atrinkti, aprašyti. Tačiau jau iš karto galima pastebėti įdomias, vertingas archyvalijas. Siuntoje yra keliasdešimt fotografijų – originalų ir kopijų. Galbūt dauguma jų matytos, tačiau kai kurios įdomios todėl, kad yra su V. Mykolaičio – Putino ar jo žmonos Emilijos dedikacijomis, užrašais. Ankstyviausios nuotraukos siekia Šveicarijos, Fribūro laikus, kai V. Mykolaitis 1918–1922 m. ten studijavo filosofiją ir meno istoriją. Šio laikotarpio nuotraukose jaunas poetas su kitais lietuviais studentais ir oficialioje aplinkoje, ir iškylose. Vėlesnės nuotraukos – mažytės, pokarinės – su žmona prie Juodosios jūros Gagruose, su giminėmis Kaune arba prie vasarnamio Kačerginėje. Yra įvairaus laikmečio V. Mykolaičio portretų, kai kuriuos dedikavęs seseriai ir jos šeimai. „Magdūtės – Medži, Juozo ir Raselės Slavėnų šeimai su giminėškais jausmais V. Mykolaitis-Putinas, Vilnius, 1966.IV.28.“ (*Medži* – taip brolis dažniausiai vadindavo penkiolika metų jaunesnę seserį Magdalėną, *Juozas* – Magdalenos vyras, *Raselė* – jų vienturtė dukra – A. R.). Ant kai kurių nuotraukų Putinas užrašęs metus, vietą, asmenis. Ypatingai įdomus ir turiningas jaunojo V. Mykolaičio užrašas yra ant fo-

Siuntinys iš Australijos į V. Mykolaičio-Putino archyvą

prisipažįsta blogai besijaučias, o dar ir „pavasaris šaltas, drėgnas, nemalonas, už tai ir su sveikata sunkiau.“ Šiame laiškelyje jis džiaugiasi, kad Raselei patiko literatūros tyrinėtojos Irenos Kostkevičiūtės siųstos knygelės. Ši informacija rodo, kad su Slavėnų šeima susirašinėjo ir I. Kostkevičiūtė, keletas jos portretėlių yra ir tarp atsiųstų nuotraukų. Netgi liūdną telegramą, kad „Birželio septintą (1967 m. – A. R.) infarktu mirė Putinas. Kenčiame drauge su Jumis... Irena“, parašė Kostkevičiūtė.

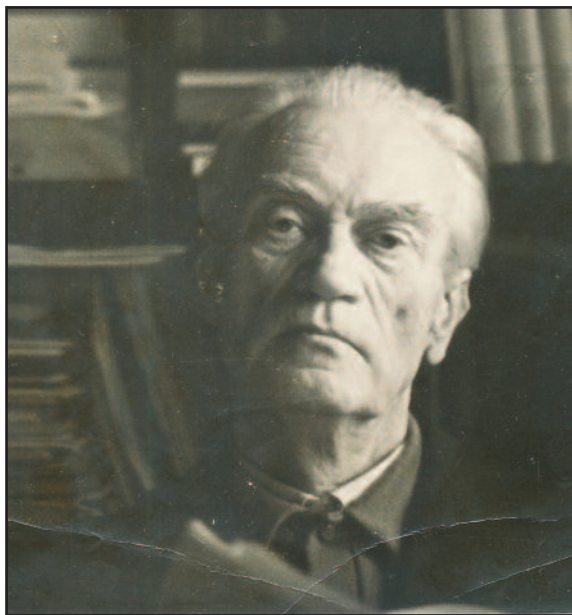
Čia galima pastebėti, jog seseriai Magdalenai – galbūt vienintelei – poetas Vincas buvo atviras ir galėjo prisipažinti apie savo jaunąją Mūžą Ireną, dėl kurios šeimoje kildavo nemenkų konfliktų, žmona Emilija vyrui priekaištaudavo, pati kankinosi. „Kaltas aš pats. Šį tą Tu galėtum suprasti iš mano eilėraščių, ypač sonetų, kurie tilpo I tome ir tęsiami dar „Būties valandoje“. (...) Kai kurių eilėraščių gal ir nereikėjo skelbti. Bet aš laikausi nuomonės, kad poezija tai nėra kasdienybės kopija, Ly (taip Putinas vadino savo žmoną Emiliją – A. R.) mano, kad ir poezija taip pat turi realų pagrindą, kurį ji ir suranda... Ką padarysi, kad tokis jau aš rašytojas, kad vis kam nors įskaudinu širdį... (1964.II.5)“.

Brolis prašo seserį, jog ji nieko apie šiuos santykius savo laiškuose jam nerašytų, nes laiškus skaitą abu su žmona. Žinoma, su kuo gi Lietuvoje didysis klasikas galėjo pasikalbėti apie savo intymius jausmus, kam išsipasakoti? Sesuo Magdalena tolimojoje Australijoje jį galbūt geriausiai suprato. Beje, tarp laiškų nuorašų yra ir Emilijos Mykolaitienės laiškelio, jį prisipažįsta brolienei, jog esanti be nuotakos, skaudžiai gyvenanti, bet nenorinti aitrinti žaizdos ir apie tai rašyti. Tai vis kalta Mūza... Siuntoje dabar gavome trisdešimt vieną Putino laišką. Ši epistolika jau nėra paslaptis, kadangi M. Slavėnienės rūpesčiu trisdešimt devyni laiškai 1971 m. buvo sudėti į knygelę, pavadintą „Putino laiškai Australijon“, išspausdintą Sidnėjuje 500 egzempliorių tiražu. Žinoma, Lietuvoje šis leidinėlis yra bibliografinė retenybė, bet vis tik laiškai publikuoti.

Tačiau vienas, pirmasis Mykolaičio laiškas, rašytas 1947 m. gruodžio 11 d., į šią knygelę nepakliuvo. Putinas per karą su Magdalena išsiskyrė, jis išvažiavo gyventi į žmonos tėviškę, tad po karo labai jaudinosi, kur dingio jų šeimos jaunylė. Šį laišką Vincas, kaip suprantama, bandė per kažką persiųsti į Vokietiją, sužinojęs, jog ten esanti jo sesuo, bet tikslaus adreso nežinojo. Laiškas adresatę pasiekė po aštuonių klajonės mėnesių. Tuo metu ji buvo Šeinfeldo DP stovykloje, Vokietijoje. Laiško turinys gan įdomus. Putinas iš vienos pusės džiaugiasi atradęs seserį, iš antros – laiške skamba raginimas grįžti į Lietuvą. „Miela sese, aš tam ir rašau šį laišką, kad noriu paraginti Tave kuo greičiausiai pasinaudoti dabar teikiamomis grįžimo lengvatomis ir vykti atgal. Su Tavo menka sveikata Tu ilgai tenai neištvėrsi. (...) Lietuvoj dabar brangus kiekvienas inteligentas. (...) Nebijok, nieko bloga Tau neatsitiks. Tu nesi kokia nusikaltėlė. Gyvensi, kaip gyvenam mes visi – bendru likimu su savo tauta ir visuomene.“ Žinoma, tarp šio laiško žodžių, kuriame ir pats Putinas kaip ir „griasi“ savo „laimingu“ gyvenimu, yra kitokių užuominų. „Rojaus, žinoma, Tau nesiūlome. Tenka išgyventi visokių momentų, bet neklausyk ir paskalų. Gyvenimo mes nepasuksime. Jis eina ir eis stumiamas didesnių jėgų...“

Brolis žada priimti Magdalėną gyventi į savo namus, surasti gerą darbą, vasaromis kartu atostogauti. Niekas dabar nežino tų aplinkybių, kuriomis Putinas rašė šį laišką. Pirma, jis ištis labai mylėjo seserį Magdalėną ir norėjo, kad ji gyventų šalia, antra – rašytojas buvo įbaugintas, nuolat sekamas KGB šnipų. Ne vienas V. Mykolaitis po karo rašė pasitraukusiems į Vakarus giminėms laiškus, kad jie grįžtų į sovietinę Lietuvą, kad joje visai gera gyventi, nors tuo, ką rašė, mažai patys tikėjo...

Nukelta į 8 psl.

V. Mykolaitis-Putinas, 1966

V. Mykolaičio-Putino sesuo Magdalena

tografijos, kurioje didelė grupė lietuvių sėdi prie vaisių stalo iškyloje, Fribūre, 1921 m. liepos 22 d. Nėra aišku, kokiam asmeniui ant šios nuotraukos antros pusės parašytas laiškėlis, kuriame pasakojama apie studijų bičiulius, jų laikomus egzaminus, nuogastaujama dėl savęs, „tik aš vienas vietoje stoviu. Kas čia bus su manimi?“

Kita grupė ypatingai vertingų eksponatų yra V. Mykolaičio-Putino laiškai Slavėnų šeimai į Australiją. Šis susirašinėjimas buvo ištis ypatingas. 1944 m. Mykolaitytei pasitraukus į Vakarus, susirašinėjimą pavyko užmegzti tik 1957 m. Seseriai, jos vyrui Juozui, o kartais ir atskirai dukterėčiai Rasai Putinas parašė apie keturiasdešimt laiškų, susirašinėjo iki mirties, iki 1967 m. Paskutinis laiškas parašytas būtent Rasai 1967 m. balandžio 3 dieną, kuriame dėdė

Gyvybėmis atrėmę prievartą

Eugenijus Ignatavičius

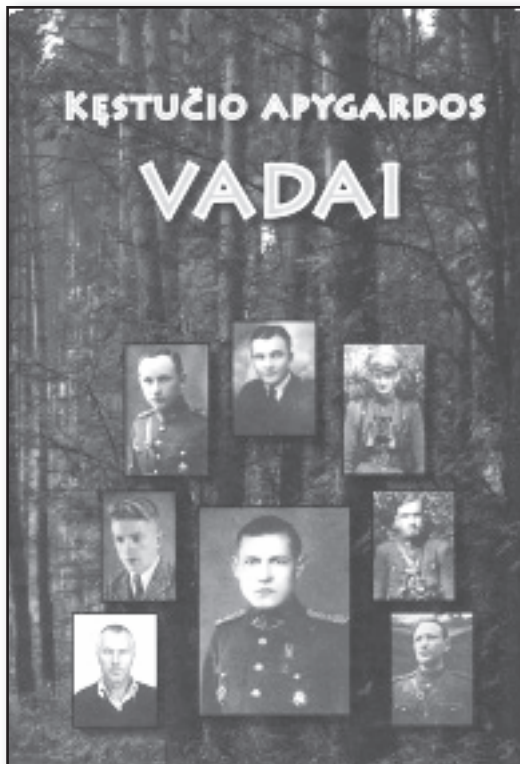
Prabėgo šešeri dešimtmečiai, kai Lietuvoje baigėsi visus sukilimus ir negandas pranokstantis ginkluotas tautos pasipriešinimas bolševikinei okupacijai. Prieš ketvirtį amžiaus atgauta Nepriklausomybė, išaugo nauja karta, neregėjusi kagėbistų siautėjimo, tautos pažeminimo, drąsiausių vyrų ir moterų, sukilusių už laisvę, tremčių, kankinimų ir žūties. Kai kurie, ypač susitakę su vergija, tų skaudžių įvykių nebenorėtų ir prisiminti.

Sausio 13-osios jubiliejaus išvakarėse Kaune, Prezidentūros muziejuje, pristatyta Simono Stanevičiaus draugijos narių iniciatyva išleista knyga „Kęstučio apygardos vadai“. Ne pirmas tokio pobūdžio kūrinys, istorinių įvykių svarba ir gausa prilygstantis dokumentiniam romanui, kurio pagrindas – partizanų vadų, jų bendražygių bei artimųjų prisiminimai, autentiškos patirtys, dokumentai. Šiltas ir jaukus knygos pristatymas vyko tos pačios prezidentūros salėje, kurios sienos mena laikus, kai trys knygos herojai – Jonas Žemaitis, Juozas Kasperavičius ir Juozas Čeponis, Kauno karo mokyklos absolventai – prezidentui Antanui Smetonai davė priesaiką mylėti ir ginti Tėvynę. Jie tesėjo šią priesaiką iki paskutinės gyvenimo akimirkos.

Knygos recenzentė, Vilniaus universiteto profesorė Regina Koženiauskienė, analizuodama išleistą knygą, pasidžiaugė, kad penki autoriai, atrinkdami faktus, prisiminimus, išvengė retorikos, politikavimo ir patetikos. Medžiaga pateikiama nuosekliai ir santūriai, neprasilenkiant su istorine tiesa, oriai, išryškinant blaių situacijos suvokimą, riziką ir drąsą, nesudievinant įveikusių mirties baimę. Skaitytojas, nesijausdamas didvyrių šlovės šešėlyje, gali susipažinti su jais iš arti, išvysti panašius į save. O vadų veiksmus, išsakytas nuostatas bei kovos tikslus kiekvienas įvertins pagal savo išmanymą, intelektą ir pilietinę savivoką.

Sklaidant knygą, apvilktą samanų ir eglynų spalvos viršeliais su aštuonių vadų portretais, iš daugelio nuotraukų prabyla jų šeimų, tėvų, artimų bičiulių dvasingi veidai. Didesnė jų dalis – vidutinių ūkininkų vaikai; tik vienas – batsiuvio ir siuvėjos sūnus, kitas – pienininko, trečias – laiškanėšio. Visi vieno krašto – pietvakarių Žemaitijos sūnūs, nusprendę priešintis raudoniesiems ir rudiesiems okupantams.

Vyriausiasis – Petras Paulaitis-Aidas, g. 1904 m., jurbarkietis, aukštuosius teologijos ir filosofijos mokslus baigęs Italijoje, talentingas pedagogas ir

Kęstučio apygardos vadai. Sudarė Antanas Pocius. – Žemaičių kultūros draugijos Simono Stanevičiaus bendrija, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2015

organizatorius, diplomatas, poliglotas, giliai tikintis, nepalaužiamos dvasios eruditas. Vadovavęs Kęstučio apygardos štabui, rašęs ir redagavęs pagrindžio laikraštį „Laisvės varpas“, kankintas šiaurės lageriuose ir Mordovijoje. 1984 m. grįžo tėvynėn, po dvejų metų mirė.

Jauniausias, talentingas karvedys, organizatorius ir poetas Petras Bartkus-Žadgaila, g. 1924 m. netoli Betygalos. Su J. Žemaičiu išvaikščiojo pusę Žemaitijos ieškant pavienių būrių. Per ketverius kovų metus pakilęs iki LLKS ginkluotųjų pajėgų vado pareigų, žuvo 1948 m. Užpelkių miške, apsupty vadovaudamas mūšiui.

Nuolat besikeičiančioje fronto linijoje ilgiausiai išsilaikęs partizanų generolas Jonas Žemaitis-Vytautas, g. 1909 m. Palangoje. Baigęs Kauno karo mokyklą, vadovybės pasiunčiamas tobulintis į Prancūzijos karo akademiją. Artilerijos kapitonas. Nuo 1941 m. įsijungia į pagrindžio veiklą, nuo 1945-jų organizuoja kovotojų būrius, vadovauja keletui mūšių. Suvienijo Lietuvos partizanų būrius į LLKS organizaciją, 1949 m. Vadų suvažiavime išrenkamas Prezidiumo Tarybos pirmininku, su kitais pasirašęs

istorine tapusia Deklaraciją. Išduotas ir suimtas 1953 m., nuteisiamas mirties bausme, o 1954 m. sušaudytas Maskvos Butyrkų kalėjime.

Juozas Kasperavičius-Visvydas, lakūnas kapitonas, g. 1912 m. Girdžiuose, sukūręs partizaninio karo strategiją, statutą, organizavęs ir beveik dvejus metus vadovavęs Kęstučio apygardai. 1947 m., išduotas, čekistų apsuptas, susisprogdino štabo bunkeryje kartu su adjutantu J. Biliūnu-Džiugu.

Antanas Bakšys-Klajūnas, g. 1923 m., mokytojas, raseinietis, 1945 m. pabėgęs iš Rusijos lagerio, įsijungė į pasipriešinimo kovą. Talentingas piešėjas, organizatorius, redagavęs ir spausdinęs „Laisvės varpą“. Vadovavęs Jūros sričiai ir Kęstučio apygardai, sukūręs neginkluoto pasipriešinimo „Vyčio sąjungos“ įstatus. 1953 m. agento išduotas ir čekistų apsuptas, nusišovė pagrindžio spaustuvės bunkeryje.

Juozas Čeponis-Tauragis, g. 1905 m. Raseinių krašte. Geležinio Vilko pulko artilerijos kapitonas, mokytojas, 1936 m. apdovanotas Nepriklausomybės medaliu. Į mišką išėjo 1945 m. Vadovavo Žebenksties rinktinei, su J. Žemaičiu vadovavo Virtukų ir Pyragių mūšiams. 1948 m. agento išduotas, užklupus čekistams, nukautas susišaudymo metu.

Vaclovas Ivanauskas-Gintautas, g. 1923 m. Baktiuose. 1945 m. paskirtas Kęstučio apygardos apsaugos būrio vadu. Atkūrė Žemaičių apygardą. Sumanus organizatorius, itin reiklus. Jūros srities vado pavaduotojas. Agentui nurodžius štabo vietovę, 1951 m. vasario 10 d. žuvo kautynėse su čekistais.

Povilas Morkūnas-Rimantas, g. 1920 m., šiluvieškis. Įsijungė į kovą 1944 m. Su J. Žemaičiu ir Petru Bartkumi organizavo ginkluotą pasipriešinimą Šiluvos valsčiuje. 1949–1951 m. – Prisiškėlimo apygardos vadas. Iki 1949 m. redagavo laikraštį „Prisiškėlimo ugnis“, išleido dainų rinkinį „Kovų keliu žengiant“. 1951 m. – Jūros srities vadas. 1953 m. vasarą, įvilio tas į pasalą, žuvo nuo agentų smogikų rankos.

Knygos leidimas dėl lėšų stokos ilgokai užsitęsė. Medžiagos autoriams prisiėjo ieškoti iš įvairiausių šaltinių: operatyvinių ir tardymo bylų KGB archyvuose, išvelgti potekstes tarp kirilica rašytų protokolų, surasti bent vieną kitą vadus pažinojusį liudytoją, o paskui iškaulyti laišku, dienoraščiu, pogrindžio spaudos.

Šia knyga norėta nuo partizanų atminimo nuplėšti jiems klijuojamas etiketes, nebūtas kaltes, menkinančias jų pasiaukojimo svarbą kovoje už Lietuvos valstybingumą. Tai alternatyva prosovietiniam filmui „Niekas nenorėjo mirti“, iškreipiančiam istorinę tiesą. 1949 m. paskelbtoji Deklaracija, apie partizanus dainuojamos dainos, prisiminimai – visa tai padėjo subręsti Sąjūdžiui. Šiandien, kai užsilikę komunistinės praeities garbintojai tebežlugdo partizanų atminimą, pokario metų istoriją nustumdami užmarštin, svarbu tai priminti visiems. Istorinės atminties išplovimas Lietuvoje tebeplinta kaip nematoma, bet jaučiama radiacija, kuriso tikslas – įrodyti, kad Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tikrieji kovotojai buvo tik jie, ištikimi Iljčiaus pasekėjai, logiškiausiai mąstantys toliaregiai, nepraradę realybės jausmo, prisitaikę ir susitaikę su bolševikine okupacija ir tėvynės išlikimo vardan uoliai vykdę Kremliaus užsakymus. O miškiniai – naivūs kaimo ir miesto berneliai idealistai, pražudę tūkstančius nekaltų žmonių.

Bet Tiesa – pavasario žolė, ne tik ledus, bet ir asfaltą laužia. Tiesa ir teisingumas nepripažįsta užmaršties ir senaties. Pateikus šių vadų veiklos liudijimus, išvystame kartą, vienmetę su atkuriamą Tėvynę, alsuojančią ryžtų ginti savo namus. Ne žodžiais, o veiksmais. Aštuoni vadų portretai, o už jų – artimųjų, ryšininkų, rėmėjų, namiškių, kaimo ir miesto žmonių, sukilusių prieš neteisybę ir smurtą, tragiški likimai. Tik surinkus žaliavą, dėliojant lapelį prie lapelio, galima buvo atkurti jų portretų kontūrus. Tuo pačiu pratęsti žuvusiųjų buvimą, grąžinti gyvenimui jų istoriją, kurią šiandien mėginama iškreipti arba išbraukti iš būsimų kartų atminties.

Aštuonių vadų veikla ir jų likimai galėtų tapti aštuoniomis knygomis, nes šioje kiekviena eilutė pilna tragiškų įvykių, fantastiškų nuotykių, sumanymo. Jie sukilo kupini vilčių, kad laisvosios demokratijos šalys neleis pražūti senajai baltų kultūrai ir tautai raudonojo slibino nasruose. Deja, ta viltis buvo trapi ir apgaulinga – Jaltos susitarimas palaidojo jų lūkesčius. Tačiau istorinė mūsų atmintis bus gyva, kol prisiminsime šių narsių vyrų auką. □

Sibire su Smetonos anūke (2)

Stanislovas Abromavičius

Tęsinys. Pradžia 2016 m. sausio 30 d. „Kultūroje“

Zigmo Bartkaus atsiminimai apie gyvenimą tremtyje

Filatovkoje bandė organizuoti vaikų darželį, bet kažkas nepavyko, todėl mama prašė, kad mus iškeltų ten, kur yra geras vaikų darželis. Lapkričio 9 dieną atvažiavo vežikas su dvejomis rogėmis paėmė mūsų šeimą ir Juzę Mačiokiene su dukterimi Laura. Pravažiavus Zavodovką, pasukome į šiaurės rytus. Jas paliko už 4 kilometrų Šalajevkoje (du barakai), o mus pavežė dar 8 kilometrus į Gariovką (penki barakai). Tai buvo didesnė gyvenvietė su pradine mokykla, vaikų darželiu, parduotuve, pirtimi, bondarka (stalių dirbtuvės, kuriose gamindavo statines). Šalajevkoje daugiausiai gyveno prieškario tremtiniai suomiai, estai. Latvių išliko labai mažai. Gariovkoje buvo daug lietuvių iš Zanavykijos, Kauno ir Telšių apskrities. Mus apgyvendino pirmos eilės viduriniame barake, viename kambaryje su jau minėta Višinskienė iš Medniko barako. Višinskienė turėjo tris vaikus. Su trimis vaikais buvo Mažeikienė iš Kauno ir Mizgrienė iš Žemaitijos. Buvo daug moterų su vienu arba dviem vaikais, kurių vyrai kalėjo ar buvo žuvę.

Gariovkoje mes visi penki pradėjome lankyti darželį. Jo vedėja buvo latvė Gulmanė, auklėtoja Ona Bloznelienė, virėja Kraubner (tautybės nežinau, gal žydė, o gal vokietė).

Nors sunkiai, bet gyvenimas Sibire slinko. Po kiek laiko apsižiūrėjom, kad su broliu turime eiti į mokyklą. Lietuvoje buvau baigęs du skyrius, bet kadaigi rusų kalbos nemokėjau, tai vėl pradėjau nuo pirmos klasės. Mokykloje tuo metu buvo tik dvi klasės: trečia, kurioje mokėsi viršininko ir meistro sūnūs, ir pirma, kurią lankė visi kiti vaikai. Mokytojas buvo šlubas rusas Ivanas Ivanovičius. Nors ir lankėme mokyklą, bet mums leisdavo eiti į darželį pavalgyti. Gariovkoje buvo pats geriausias darželis, bet gyvenvietė toli nuo kolchozų. Kai mus atvežė su trimis maišais bulvių, palaikė vos ne buožėmis. Kai bulvės baigėsi, gelbėjo tik tai, kad lankėme darželį, kur galėjome pavalgyti.

Iš Lietuvos gaudavome siuntinių. Dažniausiai ten būdavo lašinių, miltų, vilnionių kojinių, pirštinių ir kt. Labiausiai pakvėpdavo Lietuva, kai būdavo įdėta džiovintų obuolių.

1949 metais Gariovkoje pradėti įsisavinti dar nesakinti miško plotai. Mama ėmėsi sakintojos darbo, kartu sakus rinko ir Jadvyga Smetonienė, Lietuvos prezidento Antano Smetonos brolio Motiejaus marti. 1950 metais manęs jau nebeleido į darželį pavalgyti, prasidėjo darbinė veikla. Man padarė nedidelį kibiriuką, į kurį rinkdavau sakus. Už surinktus sakus iš Smetonienės gaudavau „atlyginimą“. Į šiaurę nuo gyvenvietės, už 3 kilometrų, buvo nedidelė upė, kur eidavome žvejoti ir kartais pagaudavome vieną kitą 100–200 gramų strepetį.

Poniai J. Smetonienė su dukra Sigute išvykus pas vyrą į Irkutsko sritį, 1951 metais sakus rinkau jau su broliu. Gyvenome pirmos eilės trečiame barake su prieangiu, kartu su Kriksčiūniene, kuri turėjo du vaikus – Laimą ir Kęstutį. Maždaug tais metais už 6 kilometrų į pietus atsirado Rešotų sistemos lageris 15 OLPas (otdelnoje lagernoje podrazdelenje, arba lietuviškai – atskiras lagerių padalinys), kuriame kalėjo kriminaliniai ir vadinamieji buitiniai kaliniai. Į lagerio gyvenvietės parduotuvę eidavome nusipirkti manų kruopų, silkės ir kitų produktų. Tekdavo eiti per tyrus, kurie buvo 200–400 metrų pločio ir tęsėsi apie 20 kilometrų nuo Zavodovkos link Valentinovkos. Vasarą per pelkę tekdavo bristi iki pusės blauzdų, toliau išeidavome į geležinkelio atšaką, kuri jungė visus 17 Rešotų lagerių.

1953 metais aš su mama sakinome medžius, o brolis Kazys su seserimi Adele juos surinkdavo. Pradėjome stotis ant kojų. Už 25 kilometrų nuo Gariovkos, Beriozovkoje, nusipirkom ožką vardu Raika. Ožka buvo labai prieraiši, visur sekdamas iš paskos, atsilikusi pradėdavo bliauti, bet pašaukta vardu vėl atbėgdavo. Šeimos, kuriose buvo daugiau darbingų žmonių, jau antrais trečiais metais nusipirko karves. Gariovkoje mūsų Raika buvo vie-

Teofilė Bartkuvienė Gariovkoje prie barako su vaikais Kaziu, Julija, Ona, Adele, Zigmą, 1949

nintelė. Vaikams labai patiko ją erzinti, ji pradėjo badytis. Kai kažkas pamušė jai koją, vargšėlę turėjome paskersti.

Kadangi sakinimo darbai sezoniniai, tai rudenį, žiemą ir pavasarį eidavome į mokyklą. Ivaną Ivanovičių, pasikeitus viršininkams, pakeitė jo žmona Taisa Aleksandrovna. Jai išėjus gimdymo atostogų, buvo atsiųstas jaunas mokytojas Dionisiadis – lyg gruzinas, lyg graikas. Ten užbaigiau ketvirtą klasę. 5 ir 6 klases baigiau Zavodovkos septynmetėje mokykloje, kurią pastatė lietuviai. Senoje mokykloje, į kurią buvome atvežti 1948 metais, buvo vadinamasis internatas. Viską, ką jame gaudavome, tai – šiaudų prikimšta pagalvė, čiuzinys ir narų tipo lova.

Pavasariį eidavome sodinti bulvių, vidurvasarį apkaupdavome, o rudenį jas nukasę susipildavome į po grindimis esantį rūšį. Bulvių užtekdamo iki Naujųjų metų. Internatas turėjo jautį, bet jau besimokant 6-oje klasėje vargšelis nugaišo. Kilo daug triukšmo, kai jaučiui paruoštą šieną mudu su suomių Viktoru Olykainenu kimšom į pagalves vietoj susitrynusių šiaudų, paskui ir kiti pasekė mūsų pavyzdžiu.

Zavodovkoje jau buvo elektra, gaminama generatoriaus. 24 valandą tris kartus sumirksėjusi ji būdavo išjungiamą, o 6 valandą ryte – vėl įjungiamą. 1955 metais mašinistu dirbo Kaupas iš Kauno. Ligoninėje gydytoja ir odontologė taip pat dirbo lietuvės iš Kauno.

Sulaukėme 1953 metų kovo mėnesio. Mirė Stalinas. Gatvėje pakabintas garsiakalbis transliavo gedulingą muziką. Vieni verkė, kiti širdyje džiaugėsi. Laukėme permainų. Padaugėjo pabėgimų iš lagerių. Gariovkoje, vadinamajame klube, nuolat gyveno kareiviai.

Netekę ožkos Raikos, planavome pirkti karvę, tačiau mamos liga sužlugdė visus planus. 1953 metų pabaigoje mamai Tynų ligoninėje išoperavo auglį. Per žiemą ji dar dirbo, ruošė kramponus (nusmailintas pušinis lovelis sakams nubėgti), maumedžio kuoliukus puodeliams laikyti.

1954 metų pavasarį, prasidėjus sezonui, mama pasijuto blogai ir buvo išsiųsta į Krasnojarską spindulinei terapijai. Likome vieni. Reikėjo imtis atsakomybės. Anksčiau, kai sakindavau, darbai buvo rašomi mamos vardu. Pradėjau dirbti savo vardu. Buvau nepilnametis, todėl gamybos planas ketvirtadaliu sumažintas. Planas buvo kaip „šventa karvė“. Už mėnesinio plano įvykdymą gaudavome papildomą atlygį. Už metinio plano įvykdymą priskaičiuodavo 30 procentų priedą, tiek pat už didesnę nei trejų metų darbo stažą. Dirbdavome po 10–12 valandų per parą. Už kilogramą sakų mokėjo po 1 rublį. 1954 metais planą įvykdžiau ir gavau visą atlyginimą.

Vasaros pabaigoje iš Krasnojarsko grįžo mama. Sulaukiau rugsėjo pirmosios, tačiau mokslą teko pamiršti. Mama paprašė, kad man duotų vežiko darbą. Anksčiau vežikais dirbo du broliai rusai Bulygina. Dabar su arkliais dirbome trys lietuviai: aš, Bumbauskas ir Gimbutas. Gimbutas buvo šerikas ir turėjo vieną kumelę. Daugiausia važinėdavo gyvenvietėje, kartais kumele naudojosi viršininkas.

1954 metais labai anksti užsnigo, ir aš džiaugiausi, kad reikės naudoti roges. Jaunesnius vyrus ir merginas išsiuntė į kolchozus nuimti derliaus. Pagrindinis darbas vežikams būdavo iš miškuose esančių

žeminių išvežti sakus. Prie kiekvienos žeminės būdavo dvi kartys statinei su sakais įridenti į roges. Pilna statinė sverdavo 200–250 kilogramų. Įridenti į roges statinę būdavo lengva. Mano džiaugsmui atėjo galas, kai nutirpo sniegas. Tai buvo pirmas kartas per septynerius metus. Paprastai spalio pabaigoje ar lapkričio pradžioje ant dar neišalusios žemės pridrebė sniego ir užšalą. Ir taip laikosi iki balandžio pabaigos – gegužės pradžios, tačiau tada, atšilus, statinių pakrautas vežimas klimpo iki ašių. Kumelė Jakutka buvo kinkoma kaip pagrindinė, o penkerių metų Orlikas – prie šono. Orlikas labai bijojo vadžių ir traukė iš paskutiniųjų, o Jakutka per daug nepersistengdavo. Kol išvežėm visus sakus, Orlikas visai nusivairė. Veterinaras Orlikui davė atostogų, o aš likau tik su Jakutka. Mane gelbėjo nepilnametystė.

1954 metų rudenį mamos sveikata vėl pablogėjo. Seseriai Julijai iš ausies pradėjo bėgti pūliai, todėl abi išvežiau į Zavodovkos ligoninę. Seserį ligoninėje tik apgydė, o visiškai ją išgydė tik Kaune gydytojas Levinas.

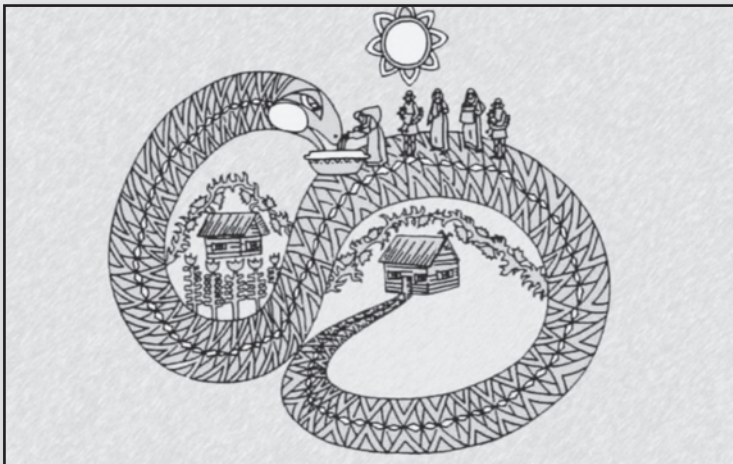
Mama, jaunystėje giedojusi Lukšių bažnyčios chore, Gariovkoje, prie mūsų barake įrengto altoariaus, organizuodavo šv. Velykų ir šv. Kalėdų pagiejojimus. Jai talkino Adelė Bumblauskaitė-Bartkienė, ištekęsusi už bendrapavardžio Vacio Bartkaus iš Žemaitijos, Eugenija Linkevičiūtė, Teklė Jazdauskaitė ir kitos. Dainuodavo: „Enkavediste, kam dažnai tu mano tėviškę lankai...“, „Kada mūs Trispalvė laisvai plevėsuos, pjautuvą ir kūjį nuo takų nušluos...“, „Leiskit į tėvynę, leiskit į namus...“

Pabaiga kitame numeryje

Teofilė Bartkuvienė prie šv. Velykoms įrengto altoariaus Sibire, 1953

Kultūros kronika

Vasario 5 d. vakarą į Berlyno kino teatrą „Sputnikas“ rinksis tie, kurie norės skirti naktį Baltijos šalių animacijos atradimams. Naktinė filmų programa „Vieną kartą...“ taps pirmuoju bendru Lietuvos, Latvijos ir Estijos legendų ir pasakų pristatymu ir ilgu naktiniu animaciniu pasi-vaikščiojimu po mūsų šalių mitologijos pasaulį. Vasario pradžioje vyksiančioje animacinių filmų naktyje pirmą kartą Vokietijos sostinėje bus kartu pristatyti visų Baltijos šalių trumpo metro filmai, pasakojantys apie pagoniškąją mūsų regiono gyventojų pasaulėžiūrą. Naktinėje filmų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos programoje kino mylėtojams bus pasakojama apie dievybes, dievus ir velnius, laumes, miestų ir vietovių legendas bei tradicines šventes. Tad animacinės nakties Berlyne žiūrovai turės puikią progą pamatyti filmus „Vilniaus mergelė“ (2000 m.), „Neringa“ (2001 m.), „Žemaičių pramotė“ (2002 m.), „Eglė žalčių karalienė“ (2003 m.), „Lietuvių mitologiniai dievai“ (2007), „Lietuvių mitologinės būtybės“, (2008 m.) ir „Jūratė ir Kastytis“ (2012).

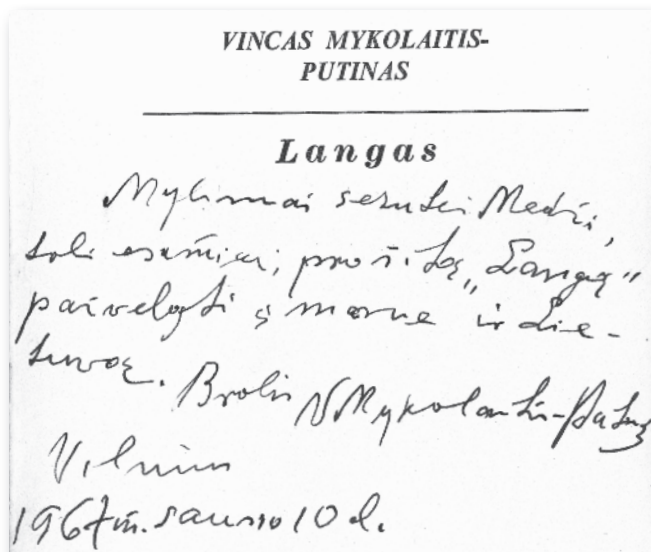
Sausio 30 d. galerijoje „Bildkultur“ Štutgarte (Vokietija) atidaryta 2015 m. Balio Buračo premijos laureato Arturo Valiaugos personalinė fotografijų paroda. otografijos projekto tikslas – pažvelgti į Donelaičio Mažąją Lietuvą šių dienų kontekste. Nuotraukose užfiksuotos Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) vietovės yra susijusios su klasiko gyvenimu ir, tikėtina, buvo jo poemos socialinis peizažas. Vienas iš lietuvių literatūros pamatų sudarančių šedevrų – Kristijono Donelaičio „Metai“ – ir Arturo Valiaugos „Ilgesio žemė“ kartu liudija mūsų istorijos subtilumą, sudėtingą identitetą. Šis derinys, iš pradžių galintis atrodyti tartum nesusipratimas, suartina XVIII a. mąstyseną ir XXI a. patirtį, klausia, ar egzistuoja amžinos žmogiškosios vertybės, amžinos klaidos, ir jas patvirtina.

Sausio 23 d. Lietuvos Respublikos ambasadoriaus rezidencijoje pristatyta lietuvių menininkų, gyvenančių ir kuriančių Švedijoje, kūrinių paroda. Parodos lankytojai ambasadoriaus rezidencijos aplinkoje galėjo pasidžiaugti Vilijos Liorančienės tapyba, Astos Norkutės grafikos kūriniais, Daliaus Lopez Madronos artefaktais, Eglės Česonytės keramika, Sauliaus Kriščiukaičio konceptualia skulptūra, Justinos Rosengren fotografijomis, Monikos Vaicenavičienės grafikos darbais. Kiekvienam kūriniui buvo parinkta speciali vieta, taip kuriant meno kūrinių namų aplinkoje atmosferą. Žiūrovai taip pat susipažino su Edvardo Varnausko (1923–2014) – vieno žymiausių Švedijoje kardiologijos profesoriaus, medicinos mokslų daktaro, Vilniaus universiteto garbės daktaro, aktyvaus lietuvių bendruomenės dalyvio ir lietuviybės puoselėtojo meno kūrinių rinkiniu.

V. Mykolaitis-Putinas

Atkelta iš 5 psl.

V. Mykolaičio-Putino autografas

Magdalena brolio kvietimu nesusiviliojo ir tuo metu ryšiai neužsimezgė, intensyvus susirašinėjimas prasidėjo tik 1957 m. ir jau tuomet Putinas Slavėnams rašė daug ir apie viską: buitį, kasdienybę, ligas, apie savo kūrybą, leidybą, literatūros vakarus, apie tėviškę, artimuosius. Nuolat išpėdavo seserį, kad tik ji nieko nesiųstų, jie Lietuvoje visko turi – ir maisto, ir drabužių, ir vaistų, bet Slavėnai neiškęs-davo ir vis tiek šį tą siuntė. E. Mykolaitienė viename laiške rašo, kaip giminaitės dalijosi Magdalenos atsiųstas skareles ir audinius, o poetas pranešė, jog jam atsiųstas vilnonis megztukas esąs labai šiltas... Putino laišakai parašyti ranka, mėlynu rašalu. Nė vieno nėra parašyto mašinėle. O štai svainis Juozas Slavėnas dėl to, kad Mykolaičiams rašydavo ilgus laiškus, įsigijo rašomąją mašinėlę.

Dar viena atkeliavusios siuntos dalis yra V. Mykolaičio-Putino knygos. Rašytojas siuntė seseriai savo knygų, o mažajai dukterėčiai Rasai – ir kitų lietuvių autorių vaikiškų knygų. Mažąją giminaitę dėdė ypatingai rūpinosi, kad tik ji užaugtų persmelkta lietuviškos dvasios. Laiškuose jai rašydavo gan patriotiškus žodžius. „Lietuvių tauta – garbinga tauta – daug yra davusi žmonijos kultūrai, ir turime didžiuotis, kad esame tos tautos žmonės (1966.IV.28).“ 1958 m. Putinas nusiuntė Rasai K. Kubilinsko eiliuotas pasakas „Buvo buvo kaip nebuvo“ su ilgu ir turiningu autoriaus autografu. Grįžo dvylika paties V. Mykolaičio-Putino knygų. Penkios iš jų yra su autografais. Pirmoji išsiųsta Australijon knyga – romanas „Sukilėliai“, apie kurį ne kartą autorius rašė seseriai laiškuose, o ant knygos užrašė: „Mylimai seselei Magdutei, jos Juozeliui ir jų dviejų Raselei – brolis, svainis ir dėdė Vincas su atsiminimais ir viltimis. Kaunas-Vilnius, 1957. IX.11“. Dar du šilti, broliški autografai. Tai ant eilėraščių rinkinio „Būties valanda“ (1963), kur priešlapyje autorius rašo: „Mylimai Seselei Medži, toli, bet arti jausmais esantis Jos brolis V., šios knygelės autorius. Vilnius, 1964.III.28“. O į rinkinį „Langas“ (1966) įrašė: „Mylimai

sesutei Medži, toli esančiai, pro šitą „Langą“ pažvelgti į mane ir Lietuvą. Brolis V. Mykolaitis-Putinas, 1967 m. sausio 10 d.“ Rašytojas išsiuntęs ir savo Raštų pirmąjį tomą (1959), ir antrąjį tomą (1960), juos dedikavęs „Mylimai seselei Medži“, pasirašęs „Brolis V“.

Reikia pastebėti, jog vėliau, po V. Mykolaičio mirties, Slavėnams Putino Raštus siuntinėjo jų redaktorius Aleksandras Žirguly, užrašydamas autografą nuo savęs. Su Slavėnų šeima ir toliau susirašinėjo Irena Kostkevičiūtė. Štai 1973 m. ji nusiuntė į Australiją V. Mykolaičio-Putino tik ką išleistą „Poezijos“ pirmąjį tomelį ir įrašė labai jautrią dedikaciją: „Dar kartą susitikime su mūsų Nepamirštamuoju ir Esančiu – Irena“. Be minėtųjų autografuotų knygų, dar yra keletas Putino leidinių, kurie buvo išleisti JAV. Tai lyrika „Keliai ir kryžkeliai“, Čikaga, 1953; „Rūsčios dienos“, Čikaga, 1972. Ir ištis jaudinantis yra leidinys – Putinas „Vivos plan-go“ – „vietoj šermenų vainiko lietuvių literatūros klasikui ir literatūros profesoriui 1967 m. birželio 7 dieną sovietinės Rusijos okupuotoje šalyje mirusiam, palaidotam Vilniuje, Rusų kapuose“ – toks įrašas šio leidinio pirmajame puslapyje. Čia išspausdinta poema „Vivos plan-go, mortuos voco“, išleista 1968 m. Čikagoje, Pedagoginio lituanistikos instituto rūpesčiu, Putino mokinių, jo gerbėjų ir gimininių lėšomis.

Atskira būtų tema poetės Magdalenos Mykolaitytės-Slavėnienės archyvo tyrinėjimas, kuriame taip pat yra įdomių, vertingų eksponatų, ypač retų dokumentų. Išsaugoti jos ir vyro Juozo Slavėno Nepriklausomosios Lietuvos pasai, įvairūs laikini pažymėjimai iš Vokietijos laikų, įvažiavimo į Kanadą bei Australiją leidimai. Atkeliavo didelis pluoštas Mykolaitytės kūrybos rankraščių, ypač daug eilėraščių, taip pat dienoraščiai, kuriuose smulkiai aprašomas jų šeimos gyvenimas Australijoje.

Taigi – dar kartą nuoširdžiai dėkoju Australijoje gyvenančioms gerb. Daliai Donielai ir Birutei Aleknai, praturtinusioms mūsų klasiko V. Mykolaičio archyvą. □